
NOTE ȘI CONSULTAȚII

MANUSCRISUL GRAMATICII ROMÎNEȘTI A LUI PIER EMILIO BOSI

Scrierile acestor rînduri se află în posesia manuscrisului gramaticii romînești a lui Pier Emilio Bosi. Fiind vorba de un nume puțin cunoscut, voi înfățișa pe scurt autorul și activitatea sa.

Născut în 1864 la Faenza, după o tinerețe agitată, Bosi a intrat în armată, unde a rămas pînă la sfîrșitul vieții. A murit la Salerno în vîrstă de 70 de ani.

S-a făcut cunoscut de literații italieni, printre care Carducci și Pascoli, cu două volume de poezii cu caracter patriotic ostășesc, piese de teatru etc., și a tradus mult din literaturile romanice.

În corespondența sa, păstrată parte în biblioteca din Salerno, parte de către familie, am găsit numeroase scrisori interesante din punct de vedere literar de la Carducci, Pascoli, Portal, Fogazzare, De Amicis, Mistral, Loti, -Déroulède, Jókai, iar, printre romîni, de la Tzinc, Urechia, Mille ș.a.

Importante sînt traduceri ale lui din romînește publicate în revista florentină *Nuova Rassegna di Letterature Moderne*, între 1905-1908, însoțite de informații asupra culturii noastre. Au fost prezentate aici traduceri din Eminescu, Alecsandri, Bolintineanu și alții, precum și din literatura populară.

Pe măsură ce Bosi aprofundă studiul limbii și al literaturii noastre, se întărea în convingerea că ele meritau să fie cunoscute mai larg în Italia. Așa se explică proiectul său de a scoate, pe baza traducerilor apărute în *Nuova Rassegna* . . . , o antologie a literaturii romîne. Deși lucrarea era aproape gata, n-a putut vedea tiparul, din cauza primului război mondial. Și acest manuscris se găsește în posesia noastră.

Intenția lui Bosi de a oferi italienilor o gramatică a limbii romîne n-a fost nici ea realizată, rămînînd doar manuscrisul.

Plecînd de la constatarea că gramatica romînească a lui Romeo Lovera, singura existentă în Italia pe atunci, prezenta numeroase lipsuri, Bosi avu ideea alcătuirii unei lucrări complementare, care împreună cu micul manual al lui Lovera, să constituie o gramatică mai amănunțită și mai științifică a limbii romîne. El o intitulă de aceea *Aggiunte alla Grammatica Rumena*, adică *Adăugiri la Gramatica Romînă*.

Manuscrisul cuprinde 50 de pagini, 25 /40, hîrtie de desen. Pe copertă poartă indicația: « N-a fost posibil să se tipărească, în acești ani excepționali acest *saggio* (care de altfel va fi amplificat) întrucît ar fi trebuit să se toarne anume nu numai 43 de litere chirilice, dar și literele romînești, d, ș, ț, â, ă, ȃ, ȣ, ȥ, ȧ, Ȩ, Ȭ, Ȱ etc. »

O mare dificultate pentru Lovera și Bosi o constituiau oscilațiile de grafie. Printre altele Bosi dădea ca exemplu cuvântul «vinător» scris în șase feluri. Arătând că gramatica sa urmărește să mijlocească utilizarea de cărți românești tipărite cu asemenea grafie dar și cu alfabet chirilic, el se străduiește să orienteze cât mai bine pe cititori în acest «labirint» ortografic.

Menite să completeze gramatica lui Lovera, *Aggiunte*-le lui Bosi conțin, în general, numai materiale de acest fel. Astfel, la capitolul despre apostrof se arată cu exemple că eliziunea și sincoparea se întâlnesc frecvent în vorbirea populară. Constatând că declinarea românească prezintă dificultăți pentru italieni, i se par foarte necesare tabelele sinoptice ale formelor de articol și ale declinărilor, pe care le dă amănunțit și cu specificări asupra întrebunțărilor regionale. Introduce, completându-l și aici pe Lovera, tabele cu declinarea articolului adjectival și genitival.

Insistând mai puțin asupra numeralului, autorul se oprește cu atenție la adjectivele și pronumele demonstrative și la cele personale. Și aici se dau paradigmele necesare, se insistă asupra formelor populare *ăl, ăst, cest, ist, aist*, asupra formelor pronumelui identității, a cărui declinare a prezentat pentru autor unele dificultăți (dovadă nom. pl. fem. pers. II: *voi însăvă*). Preocupat de lipsa unor forme proprii de genitiv la pronumele personal, pers. I și II, Bosi le suplinește cu forme asemănătoare celor italienești: *de mine, de tine* (it. *di me, di te*).

La verb, autorul se oprește numai la mai mult ca perfectul verbelor regulate, dă în întregime conjugarea verbelor neregulate *a la* și *a da*.

Una din caracteristicile «Completărilor» lui Bosi este preocuparea permanentă de a fi sistematic și practic. El își dă seama din proprie experiență că limba română, deși neolatină, ca și italiana, are totuși o structură gramaticală și mai ales un lexic dificil pentru un italian. De aceea folosește la morfologie tabelele sinoptice, iar în privința vocabularului, introduce liste lexicale, menite să scurteze timpul de învățare a limbii române de către un italian. Ele nu sînt complete, dar autorul își propune (v. nota de la p. 33) să le extindă. Prima cuprinde un număr de 500 de cuvinte românești omografe (sau aproape) cu vocabule italiene care au sens deosebit, precum: rom. *rana* = it. *ferita* și nu *rana* = *broască*, *fiori* = it. *brividi* și un *fiori* = *flori*, *alt* = it. *altro* și nu *alt* = *înalt*, *sabie* = it. *sciabola* și nu *sabbia* = *nisip*.

A doua listă conține un număr de 46 de cuvinte diferite «aparent străine, după felul în care sînt scrise însă perfect românești». Ea a fost alcătuită cu scopul de a nu deruta pe italienii poligloți. Astfel se arată de pildă că *semăna* (a) nu este *semana* din spaniolă, ci *seminare* din limba italiană; *pefit* (it. *domanda di matrimonio*) nu trebuie să ducă la fr. *petit* și așa mai departe.

În partea finală a manuscrisului se reproduc, în chip caligrafic, alfabetul chirilic, însoțit de explicațiile necesare, numerația cu slove, precum și câteva texte în chirilică, transcrise în alfabet latin și traduse în italiană, cu adnotări.

Dintr-o notă finală aflăm că animatorul lui Bosi în activitatea sa de filoromîn a fost Vasile A. Urechia, care i-a pus la dispoziție o bibliotecă românească. Aceasta se găsea încă, în 1938, în biblioteca orașului Salerno. Considerînd faptul că limba romînă devine în Italia obiectul unor preocupări filologice speciale, abia în timpuri mai noi, că în vremea în care Bosi a lucrat la «*Aggiunte*» chiar gramaticile românești lucrate de specialiștii noștri aveau serioase lipsuri, ne dăm seama că lucrarea sa, cu toate scăderile pe care le prezintă, trebuie apreciată ca fiind rodul unei munci serioase.

Pier Emilio Bosi n-a avut bucuria să-și vadă opera tipărită. De aceea rîndurile de față, pînă la publicarea studiului integral asupra vieții și operei sale, au și rostul unui omagiu postum.

Șt. Cuciureanu